

**Глобализация на образованието по екранни изкуства:  
от глобални партньорства до европейски алианси**

Яна Джарова-Караколева, Христо Б. Бонев

**The Globalization of Screen Arts Education:  
From Global Partnerships to European Alliances**

Yana Dzharova-Karakoleva, Hristo B. Bonev

**Abstract:**

The higher education in screen arts has a strictly specialized nature and aims to prepare specialists for a number of specific film professions – directors, screenwriters, directors of photography, editors, sound designers, stage designers and producers. If in the past screen arts were studied with a focus on national cinematographies and local cultural heritage, the digital transformation and globalization of the film industry over the past three decades have faced screen arts education with the challenge of creating specialists who are prepared to work in the new globalized and digital reality of the film industry.

The solutions of the leading higher education institutions in screen arts to these challenges include participation in international associations, cross-border partnerships and exchanges of lecturers and students, and participation in international alliances. This article aims to study each of these solutions in the context of the digitalized and globalized film industry.

**Keywords:** digital, transformation, globalization, film, education

**For contacts:** Yana Dzharova-Karakoleva, Ph.D., NATFA “Kr. Sarafov” -  
ya.djarova@natfiz.bg; Hristo Bonev, Ph.D., NATFA “Kr. Sarafov” – h.bonev@natfiz.bg

**ВЪВЕДЕНИЕ**

Висшето образование по екранни изкуства има строго специализиран характер и цели да подготви творци и специалисти за редица специфични филмови професии – режисьори, драматурзи, оператори, монтажисти, звукови дизайнери, дизайнери и продуценти. През изминалото столетие филмовото образование в България и редица други европейски държави бе с основен фокус върху националните кинематографии и местното културно наследство. Дигиталната трансформация и глобализацията на филмовата индустрия през последните три десетилетия изправят образованието по екранни изкуства пред предизвикателството – да създава специалисти, които са подготвени за работа в новата глобализирана, дигитална и конвергентна реалност, където се конкурират за интереса на зрителите и за финансиране на проектите си не само в рамките на собствената си държава, но и с творци от цял свят.

Висшите училища по екранни изкуства бързо разбират, че трябва да отговорят на тези нови предизвикателства, за да предлагат качествено и конкурентно образование, което да подготвя творци и специалисти, които да могат да излязат на пазара на труда не само в своята държава, но и в новата глобална реалност.

**ИЗЛОЖЕНИЕ**

Филмовата индустрия през втората половина на 20. век се отличава с глобалната търговска доминация на американската филмова индустрия и

множество средни и малки регионални и национални кинематографии, които са насочени основно към регионалния и местния пазар. Европейската филмова индустрия в този период е силно доминирана от държавното финансиране и, като се изключат някои по-големи държави, като Великобритания, Франция и Италия, създателите на филми в повечето държави не разчитат на приходи, които да покрят разходите и да донесат печалба.

След втората световна война дори кинематографиите на държавите с достатъчен пазарен потенциал постепенно се насочват към по-авторски и некомерсиални филми, каквито са неореализмът в Италия, френската нова вълна и различни авангардни експерименти. По този начин водещите кинематографии в Европа изграждат авторски стилове, които после се пренасят в следващите поколения кинематографисти в тези държави и бележат националните им почерци.

В Източна Европа и социалистическите държави киното изпълнява съществена роля в пропагандата на комунистическите идеали. В българското кино темите, които се засягат са не само отражение на политическите и социални промени в страната, но и начин за изграждане и утвърждаване на националната идентичност. В периода след 1944 година, българските филми започват да се съсредоточават върху важни национални теми, като историческото наследство, борбата за независимост, героизма на народа и социалистическите постижения. Много от българските филми през втората половина на 20. век се съсредоточават върху важни моменти от националната история, като борбата за освобождение, националното възрождане и събития от Втората световна война. Тези произведения имат за цел да възхваляват героизма на българския народ.

Българското кино през втората половина на 20-ти век преминава през няколко ключови етапа, всеки от които отразява промените в политическата и социалната ситуация в страната. От пропагандни произведения през 50-те и 60-те години до социална критика и индивидуални човешки истории през 70-те и 80-те години, българското кино не само че се адаптира към промените, но също така играе роля в отразяването на тези трансформации и в изграждането на националната идентичност в един исторически контекст, белязан от социалистическата епоха.

След промените през 1989г., когато България преминава към демокрация, българското кино се сблъсква с нови социални и икономически предизвикателства. Киноиндустрията преживява период на стагнация, като се сблъсква с липсата на финансова подкрепа и нестабилна политическа ситуация.

В началото на новия век филмовата индустрия в България и по света се изправя пред дигиталната трансформация и свързаните с нея медийна конвергенция и глобализация. Хенри Дженкинс посочва, че медийната конвергенция е именно следствие от дигиталната трансформация на медийните индустрии. Той дефинира пет различни процеса, които я характеризират.

*Технологична конвергенция:* тя представлява дигитализацията на цялото медийно съдържание.

*Икономическа конвергенция:* тя представлява хоризонталната интеграция на развлекателната индустрия.

*Социална или органична конвергенция:* те имат отношение към стратегиите на потребителите за навигация в новата информационна среда.

*Културна конвергенция:* тя е свързана с новите форми на творчество в пресечните точки между различни медийни технологии, индустрии и потребители.

*Глобална конвергенция:* тя е свързана с културната хибридность, която е резултат от международната циркулация на медийно съдържание.

Глобализацията на филмовата индустрия води до това – във филмовото производство днес да се създават международни копродукции, които да включват творци от различни държави. Дори американската филмова индустрия залага на копродукции с редица европейски държави, а самите филми често се заснемат в Европа и в екипите им участват множество европейци. Европейските политики в областта на аудиовизуалното производство пък изрично насърчават европейските копродукции и в подкрепа на тях през 1992 година държавите от Съвета на Европа подписват Европейска конвенция за кинематографската копродукция. България ратифицира тази конвенция през 2004 година.

В конвенцията е посочено, че държавите я подписват: “...считайки, че приемането на общи правила намалява ограниченията и насърчава европейското сътрудничество в областта на кинематографската копродукция...”

Един от основните инструменти за оцеляване и растеж на българското кино, а и в голяма степен – на всички по-малки кинематографии в Европа, в този период са международните копродукции. Още през 2003 г. Вера Найденова отбелязва: “Почти всеки втори филм е копродукция и работата не е до интегрирането на капиталите, на труда, техниката и пр., а на авторските стилове на доскоро смятаните за задължително национално белязани авторски почерци.”<sup>2</sup>

Международните копродукции, които включват европейски творци и екипи от различни държави, налагат те да работят с еднаква терминология и да имат еднакви универсални подходи към филмовия производствен процес. Но, както вече бе споменато, европейското кино десетилетия наред залага на национално белязаните автори почерци и те са се превърнали в неизменна част от кинообразованието в европейските държави.

## КАЗУС

Кинообразованието в България официално бележи началото си с решение на правителството през 1973 година, във ВИТИЗ (днес НАТФИЗ), дотогава театрална академия<sup>3</sup>. Първоначално там се копират системите на различните чуждестранни висши училища, където са завършили младите български преподаватели – ВГИК (СССР), Лодз (Полша) и ФАМУ (Чехословакия)<sup>4</sup>. Годици по-късно обучението по кино и телевизия придобива своя самостоятелност, като се отърсва от влиянието на чешката, полската и съветската школи и постепенно изгражда свои

---

<sup>2</sup> Найденова, Вера. Екранът като кълбо. – В: Киното в процес на глобализация. Състав. Божидар Манов. С: Валентин Траянов, 2003 стр.11

<sup>3</sup> Халачев, Любомир. 40 години образование по кино и телевизия в България. – В 40 години образование по кино и телевизия в България. Състав. Божидар Манов. С: Национална академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов“, 2013 стр. 4

<sup>4</sup> Халачев, Любомир. 40 години образование по кино и телевизия в България. – В 40 години образование по кино и телевизия в България. Състав. Божидар Манов. С: Национална академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов“, 2013 стр. 7

преподаватели по кино и телевизия, които внасят свой собствен характер и опит, базиран на българския авторов почерк в киноизкуството.

Предизвикателства пред кинообразованието в началото на новия век в контекста на глобализацията на филмовата индустрия и медийната конвергенция, тласкат НАТФИЗ към отваряне на висшето училище към международни организации и партньорства, чрез които да приобщи и синхронизира обучението си по екранни изкуства с най-актуалните и високи международни стандарти.

От 1982 г. НАТФИЗ е пълноправен член на Световната асоциация на кино и телевизионните училища - CILECT (Centre International de Liaison des Ecoles de Cinema et de Television/ The International Association of Film and Television Schools), която обединява най-големите в света училища по кино и телевизия, като наброява 186 институции от 64 страни и 6 континента<sup>5</sup>. От 1990 г. НАТФИЗ е член и на Европейската Лига на Институтите по Изкуства - ELIA (European League of Institutes of Arts), в която членуват повече от 280 училища от 54 страни<sup>6</sup>. От 2020 г. НАТФИЗ е член на Международната асоциация на университетите и коледите по изкуство, дизайн и медии - CUMULUS.

От 2022 година НАТФИЗ е член на първия европейския университетски алианс в сферата на екранните изкуства - FilmEU, заедно с университети от седем други държави – Португалия, Белгия, Ирландия, Естония, Литва, Дания и Словакия. Целите на алианса са: съвместно насърчаване на високо ниво на образование, иновации и изследователски дейности в мултидисциплинарната област на филмовите и медийни изкуства, чрез създаването на общи програми, обмен на преподаватели и студенти, конференции, форуми и събития с работодатели, изграждането на споделени ресурси, научно-изследователски центрове и центрове за върхови постижения. Освен това, FilmEU има за цел да повиши капацитета за научни изследвания и иновации чрез стратегически съюз и интердисциплинарно сътрудничество, като насърчава цялостни програми за изграждане на капацитет, включително инициативи за обучение, платформи за споделяне на знания и проекти за сътрудничество.

Посредством алианса FilmEU, студентите от осемте университета имат възможността да се обучават в международна среда, да участват в международни екипи за практическите си упражнения, да използват общи ресурси във всяка една от държавите и да получават повече и по-обширни знания, заради по-голямото разнообразие от експертизи на висшите училища в алианса. Преподавателите в осемте университета пък имат възможността да участват в международни изследователски проекти, да реализират обмен и да повишават квалификацията си.

По отношение на университетските алианси Европейската комисия посочва, че „...в нашия взаимосвързан свят, за справяне с глобалните предизвикателства се изискват колективни усилия. Споделена отговорност е да дадем възможност на настоящите и бъдещите поколения да придобият подходящи за своето бъдеще и за бъдещето на Европа умения... В този контекст транснационалното образование вече не е опция, а решаваща необходимост от много по-задълбочено ниво на

---

<sup>5</sup> [www.cilect.org](http://www.cilect.org) посетен на 13.04.2025

<sup>6</sup> [www.elia-artschools.org](http://www.elia-artschools.org) посетен на 13.04.2025

сътрудничество между университетите и всички ключови участници...<sup>7</sup>.

## ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дигиталната трансформация, медийната конвергенция и глобализацията на филмовата индустрия изправят филмопроизводството пред необходимостта от специалисти, които са подготвени за работа в мултинационални екипи и разполагат с универсални компетенции. От друга старана, образованието по екранни изкуства, фокусирано върху националните кинематографии и специфичните за тях автори почерци, не може да изгради специалисти за работа в мултукултурна среда. Усилията на Европейската комисия за създаване на европейски университетски алианси и добрият пример с първия подобен алианс в сферата на екранните изкуства, изглежда най-удачното решение на този проблем. Посредством такива алианси студентите ще могат да изградят по-широки знания и култура, умения за работа в международни екипи и положителни нагласи за сътрудничество с кинотворци в рамките на цяла Европа.

## ЛИТЕРАТУРА

- [1] Найденова, Вера. Екранът като кълбо. – В: Киното в процес на глобализация. Състав. Божидар Манов. С: Валентин Траянов, 2003 стр.11
- [2] Jenkins, Henry. Convergence? I Diverge. MIT Technology Review. June, 2001 р.93
- [3] Jenkins, Henry. Convergence? I Diverge. MIT Technology Review. June, 2001 р.93
- [4] European Treaty Series - No. 147 European Convention on Cinematographic Co-production, Strasbourg, 2.X.1992  
<https://rm.coe.int/168007bd2d> посетен на 22.03.2025
- [5] <https://legislation.apis.bg/doc/5385/0> посетен на 22.03.2025
- [6] Халачев, Любомир. 40 години образование по кино и телевизия в България. – В 40 години образование по кино и телевизия в България. Състав. Божидар Манов. С: Национална академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов“, 2013 стр. 4
- [7] Халачев, Любомир. 40 години образование по кино и телевизия в България. – В 40 години образование по кино и телевизия в България. Състав. Божидар Манов. С: Национална академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов“, 2013 стр. 7
- [8] [www.cilect.org](http://www.cilect.org) посетен на 13.04.2025
- [9] [www.elia-artschools.org](http://www.elia-artschools.org) посетен на 13.04.2025
- [10] [www.cumulusassociation.org](http://www.cumulusassociation.org) посетен на 13.04.2025
- [11] European Commission: Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, European universities – A key pillar of the European education area, Publications Office of the European Union, 2024,  
<https://data.europa.eu/doi/10.2766/521265>

---

<sup>7</sup> European Commission: Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, European universities – A key pillar of the European education area, Publications Office of the European Union, 2024, <https://data.europa.eu/doi/10.2766/521265>